

ARHIVA SOMEȘANĂ

REVISTĂ ISTORICĂ-CULTURALĂ

CUPRINSUL:

	Pag.
Virgil Șotropa: <i>Vizite, ospătări și omagieri, pe vremuri</i>	213
Iuliu Moisil: <i>Teatru în Năsăud</i>	226 ✓
Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos	233
Virgil Șotropa: <i>Reflexiuni pe vârful Ineului</i>	255
Acte, corespondențe și ordonanțe vicariale	263
Iuliu Morariu: <i>Despre ornamentica florală în Valea Zăgrii (jud. Năsăud)</i>	316
I. T. Echim: <i>Fruntașa familie Bejan din Monor</i>	326
Spicuri istorice grănicerești	345 ✓
Onisim Filipoi: <i>Din scrisorile unui spion și trădător</i>	361

COMUNICĂRI

Aurel A. Mureșianu: <i>O scrisoare a Vicarului Marian</i>	370
Preot G. Coșbuc: <i>Două scrisori ale poetului Coșbuc</i>	372
Emil Boșca: <i>Cercetând arhivele rodne</i>	374
Florian Bădoiu: <i>Muzica populară din Leșu</i>	377
<i>Un muzicant național bistrițan</i>	380
<i>Muzeul Năsăudean</i>	382

FIGURI GRĂNIȚEREȘTI NĂSĂUDENE

Iuliu Moisil: <i>Vasile Nașcu</i>	384
<i>Florian Porcius</i>	416
<i>Locotenentul Petru Tanco</i>	436
<i>Ioachim Mureșianu</i>	441

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Redacția, administrația și direcția revistei:

» ARHIVA SOMEȘANĂ « Năsăud, Str. Vasile Nașcu, 29

Năsăud 1936

Vizite, ospătări și omagieri, pe vremuri

Virgil Șotropa

În tot cursul celor doi secolii trecuți districtul nostru năsăudean precum și cel bistrițean cu orașul ei au fost vizitate de ne-numărate ori de către persoane distincte ca: domnitori, membri ai guvernului provincial, vlădici, comandanți generali și alți dignitari civili și militari. Maicuseamă în anii ce au precedat militarizării, încă cam din 1754 până la 1761 au fost trimise de către împărăteasa Maria Terezia multe delegații constatătoare din înalți funcționari, cu mandatul să facă studii și să raporteze despre stările sociale din Valea Rodnei și ținutul Bistriței, ai căror locuitori români se răsculasera împotriva nesfârșitelor nedreptăți și opresiuni ce aveau de îndurat din partea magistratului și orășenilor bistrițeni. Când apoi începură lucrările împreună cu militarizarea comunelor noastre someșene, încontinuu veneau generali și comisari guverniali pentru de a săvârși separarea de Bistrița, a stabili drepturile noilor grăniceri și a introduce serviciul militar.

Timpul acela formează un capitol interesant din trecutul ținutului nostru, un capitol bogat în fel de fel de evenimente, în cadrul cărora se pot cuprinde și cele expuse în șirurile ce urmează aci.

Amintitele personaje și comisii treceau de obicei prin Bistrița, tratau cu primarul și funcționarii orășenești, cari întotdeauna

încercau să le îndulcească și să le câștige de partea lor, probând în tot chipul să dovedească nejustețea plânsorilor și vinovăția celor asupriți de ei. Dar momelile cu primiri elogioase și gălăgioase, daruri bogate și ospete sumptuoase nu prindeau totdeauna, căci mai erau și oameni iubitori de dreptate și adevăr, cari știau și aflau că în cele mai multe cazuri chiar și cheltuelile împreunate cu primirea și ospătarea lor erau plătite tot din sudoarea robilor valahi, mai mult, încă și darurile — numite de orășeni »discreții« — ca diferite sălbăticii, piei de urs, lup, jder și vulpe, lână, caș, miere, și alte multe erau scoase tot de pe Valahii urgisiți, furnizorii bacșișurilor, comisioanelor și mitelor cu care se intenționa făurirea armelor îndreptate tocmai împotriva lor.

Cum zisesem, din acei ani de tranziție și transformare ne-au rămas mai multe documente foarte caracteristice pentru târboiuurile aranjate de Sașii din Bistriță, dar și instructive pentru cercetătorul multelor prefaceri prin care a trecut ținutul nostru.

Din timpul care a precedat militarizării, pe lângă multele comisiuni — despre care va fi vorbă la istorisirea revoluției Someșenilor — sunt de amintit aci vizitele făcute de comandantul de corp *Maximilian U. Broune* în 1750 și de vlădica rom. cat. conte *Iosif Battiany* în 1760. Cel dintâiu, primit cu mare pompă, a umblat prin districtul românesc și cel săsesc, a vizitat pasul Bârgăului și șanțurile Rodnei, ospătat pretutindeni din belșug, iar înainte de plecare orașul Bistrița i-a oferit ca prezent piei de răs și 150 galbeni; banii n'a voit să-i accepte. Episcopul Battiany, care venise și pentru minierii rom. catolici din Rodna, fu salutat în Bistriță cu declamări bombastice pline de exagerări, care au fost și tipărite. El era însoțit de mai mulți magnați maghiari între cari contele *Teleky Pál* și soția, cont. *Adam* și *Nicolau Bethlen* cu soția și fiica, cari toți au fost bogat ospătați, împreună cu suita mare a episcopului.

În 1761 fu numit comandant general în Ardeal baronul *Adolf Buccov* care încredințat de curtea vieneză cu înființarea miliției grănicerești, a făcut călătorie de studiu prin întreaga provincie și astfel și în ținutul nostru. Încă din Mai 1761 au început să se facă pregătiri pentru primirea lui. Magistratul bistrițan dete ordin tuturor satelor românești și săsești să se repare drumurile și să

se formeze banderii de primire; apoi satele săsești se aducă în oraș alimente de tot felul, »pe cari după încetarea revoltei le vor plăti satele valahe«, să se cumpere vinuri bune și permanent să stea gata de serviciu 74 cai și mai multe trăsuri. Totodată magistratul hotări să-i facă generalului prezent 6 piei de râs și 12 de vulpe.

Buccov sosi în Bistrița în Iulie, chiar când se găseau aci și membri unei comisiuni venite să investigateze plânsorile Românilor noștri someșeni ridicate împotriva Sașilor. În comisiunea prezidată de consilierul guvernial contele Nicolau Bethlen era și Mihail Conrad v. Heydendorff, fost primar al Mediașului, care în autobiografia sa povestește despre Buccov și petrecerea lui în Bistrița între altele următoarele: Buccov era un om mic de statură, sanguin, vorbea și scria bine latinește. Ca ostaș nu prea avuse noroc în războaie, pe Maghiari nu i-a iubit niciodată, *pe Sași încerca să-i ridice*. În timpul petrecerii comisiunii în Bistrița vizită Buccov țara și sosi și în Bistrița. Comisiunea îl întâmpină la Budac și cu acea ocazie el luă pe asesorul Mih. Bruckenthal laoparte și ridicând mâna zise: *națiunea săsească trebuie ridicată sus, sus peste Maghiari*. Generalul primi pe membri comisiei, pe ofițeri, mai mulți nobili maghiari și pe membri magistratului bistrițan într'o sală, șezând pe un scaun și legănându-se pe picioarele acestuia. Vorbind cu cont. Bethlen despre libertatea deputaților de a umbla noaptea pe stradă fără de lampă, Buccov zise că nu va permite aceasta. La observarea contelui că atunci deputații se vor plânge la guvernor, Buccov îi răspunse răstit: *Voiu spăla eu capul guvernorului maghiar*. Toți cei prezenți se mirară și Bethlen înghiți riposta.

Buccov era însoțit de o mare suită: loc.-col. Dambrovka, maiorul conte Saurau, căpitanii Lutsch, Castelli, Silvasi, Taubenthal, Homburg, Trentsenyi, locotenenții Racz, Zandtner, sublocot. Endes, comisarul suprem de războiu Zauner, com. Röhm, căp. auditor Urli, comisar prov. Möringer, concepist Possinger, actuarul Stern v. Legisfeld, apoi adjutanți, alți câțiva ofițeri, profos (jud. militar), furieri, cancelariști, funcționari poștali, subofițeri, servitori; o întreagă gloată care stătea în Bistrița tot în cărca și pe cheltuiala sărmanelor sate românești someșene. Ca să-și facă oricine idee despre aprovizionarea acestei cete, reproduc aci în mod sumar lista de alimente compusă de

magistratul bistrițan și impusă în 16 Mai 1761 satelor săsești din district spre furnizare, a căror valoare mai apoi »*vor restitui-o satele valahe*«. Aveau deocamdată să furnizeze: 12 curci, 50 găște, 35 rațe, 180 găini, 124 pui, 10 iepuri, 16 porci, 1600 raci, 866 ouă, 21 cupe unt topit și 112 fonți unt proaspăt. Și aceste pentru prima necesitate, căci în sate pretutindeni era poruncă să fie așteptați oaspeții cu mâncare și beutură. Un slobodnic a fost trimis expres la Mocod, Salva, Năsăud și Rebrîșoara să câștige și să adune pești.

În Octomvrie 1762, când regimentul grăniceresc năsăudean era format, Buccov iarăși veni să inspecteze noile trupe. Însoțit de consilierul guvernial Gavril Haller și de secretarul Alexiu Cserei, el călători prin comunele grănicerești ale regimentului și cu acel prilej s'au desfășurat cu mare pompă noile stindarde.

De pomină a rămas însă vizita a treia a lui Buccov din Mai 1763, când însoțit de vlădica *Petru Paul Aron* și o mare suită a venit să ia jurământul grănicerilor. Încă în Aprilie magistratul săsesc din Bistrița făcea mari pregătiri pentru primirea generalului. Interesant este că, precum aflăm din procesele sale verbale de atunci, magistratul în 6 și 7 Aprilie publică tuturor satelor »ordinul Ex. Sale generalului că sub pedeapsa de a fi spânzurat, nimeni să nu cuteze de a *reține pe grăniceri să-și împărtășească generalului toate păsurile*«, apoi »că satele să-l întâmpine cu călăreți și toate onorurile«, iar »orașenii și membri magistratului bistrițan să se ia pe seamă, căci pot cădea în mare pericol dacă vor *încerca să le zică grănicerilor vreo vorbă ademenitoare*, căci și așa Sașii bistrițeni sunt bănuți și ușor i se poate întâmpla căruiva să fie spânzurat«. Cu aceste fraze misterioase să făcea aluzie la faptul că Bistrițenii nu puteau să se împace cu ideea ca Valahii, mai înainte robii lor, să devină soldați grăniceri, și așa mulți orașeni probau pe toate căile și cu fel de fel de momeli să-i rețină delă propusul lor de a se face militari.

Vizita aceasta a lui Buccov însă a luat rău sfârșit pe podișul »Mocirlă« de lângă Salva, incident care va fi expus cu altă ocazie, aparținând el istoriei militare a regimentului.

Dovedit fiind că Buccov nu va putea săvârși opera grea începută de el, încă în 1763 a fost încredințat cu organizarea de-

finitivă a regimentelor grănicerești ardelene generalul de divizie baronul *Iosif Siskovici de Ontopa*. Acest ofițer abil și rutinat a petrecut de multe ori și lung timp în Năsăud, unde-și aduse și soția și pe o nepoată a sa, pe care apoi o luă în căsătorie reputatul comandant al regimentului nostru năsăudean, baronul *Carol Enzenberg*. Din Năsăud Siskovici vizita adeseori Bistrița și făcea multe călătorii prin raionul regimentului.

Sașii bistrițeni știau că dela Siskovici depinde în mare parte eventuala fixare a despăgubirii pentru »cedarea Văii Rodnei«, apoi rezolvirea multelor chestii de drept și de proprietate, precum și a nenumăratelor afaceri litigioase comunale și personale dintre Sași și grănițerii români, deci căutau în tot chipul să-l lingusească pe general și să-l predisună în favoarea lor.

Indată ce sosi vestea că Siskovici vine să viziteze de primadată Bistrița, magistratul orașului hotărî în 5 Iulie 1764 că generalul să fie primit cu solenitate, primarul Klein și senatorul Bedeus să-l întâmpine la Arcalia cu toți călăreții pe care-i vor putea aduna, doi senatori să se atașeze în trăsură la cavalcadă și să fie invitați boerii maghiari din apropiere ca să ia parte la serbări, în sfârșit muzica orașului să se posteze cu trompetele și tobele în turnul cel mare al bisericii luterane.

Câtă frică purtau Sașii de acest general se poate vede și din următorul caz nostim: Indată ce întră cavalcada întregă în oraș și Siskovici trase la cvartirul său, se prezentă la casa sfatului un husar și întrebă că ce sumă de bani are să plătească Excelența Sa pentru întreținerea calului său. Imediat magistratul din ședință delegă pe senatorul Klein a Straussenburg și pe notarul orașenesc să meargă la aghiotantul generalului la căpitanul Magdeburg și să-i comunice că dacă generalul negreșit voește să plătească pentru cal, atunci orașul e mulțămît cu orice sumă, »deși ovăsul când urcă când cade în preț«. Văzându-i aghiotantul pe delegați așa speriați, îi asigură că Excelența Sa »nu se ocupă cu bagatele de aceste și orașenii n'au să fie îngrijați că vor cădea în disgrație«.

Magistratul mai dispunea că la locuința generalului permanent să stea gata de serviciu 6 vătășei, iar când pleacă prin sate în tot locul să-i stea la dispoziție trăsuri, alimente și mai ales

»multe fructe«, cu procurarea cărora se încredințează comisarul Toldalagi.

Dupăce Siskovici se așează pe timp mai îndelungat în Năsăud, iar aci nu se cam găseau mărfuri și alimente cum îi trebuiau lui, astfel le comanda din Bistriță și primăria și negustorii sași erau prea fericiți ca să-l servească. Din corespondența privitoare la diverse furnizări să vedem câteva specimene: În 21 Noemvrie 1765 Siskovici mulțamește din Rodna primarului Bistriții pentru alimentele trimise și din nou îl roagă să-i cumpere la proxumul târg de Marți: 20 ferdele de ovăs, 12 funți orez și 10 funți griș, la cari colonelul Enzenberg mai adaugă încă 8 vedre de bere care să fie trimisă la Năsăud. După primirea acestora, în 26 Nov. mulțamește Siskovici și comandă din nou 2 butoiașe de vin, apoi ouă, untură și unt. În 30 Nov. urmează o comandă mai mare constând din: 8 funți oleu, 1 sită de făină, 1 cot de mătase, 2 coți dantele, o strecurătoare de supă, 6 fonți migdale, 2 f. crastaveți, 4 fonți stafide, 1 font biscot, 2 f. pesmeți, 3 f. smochine, 1 f. sparanghel, 4 loți cuișoare, 4 loți nucșor, 4 loți flori de nucșor, 8 l. scorțișoare, 3 f. sardele, 1 f. caperă, 14 f. zahăr, 12 f. cafea, 20 ferdele ovăs, 58 f. slănină, 4 vedre vin, 25 cupe untură, 12 f. unt, 500 ouă, 2 cupe drojdii, jimble, 30 f. luminări mari, 15 f. luminări mici, varză, gulii, salată, petringei, țelină, sfeclă și două duzine cărți de joc.

În 28 Dec. 1765 scrie Mihael Bruckenthal, care era atașat generalului, iar în 29 Dec. însuși Siskovici, magistratului din Bistrița, mulțamind ambii pentru felicitările de Crăciun și Anul nou, iar generalul adăugă în scrisoarea sa că întrucât va putea va contribui și el la prosperarea orașului și orășenilor.

Peste tot orășenii și consiliul orășenesc știau bine că cu multele servicii ce-i fac generalului, îl obligă pe acesta să le facă și el câte o îndemână și câte un hatâr. Așa pe o coală de hârtie sunt înșirate o mulțime de cereri care au să i se adreseze lui Siskovici spre rezolvire, între altele acestea: 1. Dela grăniceri încă să se poată pretinde taxe la târgurile Bistriței; 2. Să se primească despăgubiri pentru satele Nușfalău și Sântioana; 3. Orașul să obțină privilegiul de a avea fabrică de bere; 4. Nici unui grănicer să nu-i fie permis să cumpere mărfuri și cereale în Bistriță înainte

de amiazi în zile de târg, în paguba orăşenilor; 5. Despăgubire pentru lemnele furnizate la podul din Năsăud; 6 Să se interzică berariului din Năsăud cumpărare de cereale în oraş.

În 3 Ian. 1766 generalul Siskovici pleacă din Năsăud şi locot. Hausmann scrie primarului Bistriţii că în trecere prin oraş să fie aşteptaţi cu cvartire comandate înainte, căci vor sosi: Ex. Sa generalul cu 6 servitori, un şambelan şi soţia acestuia, 3 bucătari, 2 ajutoare de bucătari, 4 slugi cu 14 cai; locot.-col. baron Enzenberg cu un servitor, 1 călăreţ şi doi cai, căpitanul Magdeburg cu 1 servitor, 1 călăreţ şi un cal, loc. Hausmann, subloc. Sakadati şi Angermeyer, comisarul de război Röhlm cu 1 servitor, 1 medic şi un preot.

Chiar şi după plecarea din Năsăud Siskovici mai venea din când în când prin Năsăud şi Bistriţa, aşa îndată în 5 Aprilie 1766 însuşi scrie din Reghinul-săsesc primarului Bistriţii că în chestia permutării Românilor din satele săseşti în Valea Rodnei şi încă în alte chestii de aranjat cu oraşul, va sosi în 8 ori în 9 Aprilie în Bistriţa şi cere cvartire pentru sine şi suita sa. Va fi însoţit de locot.-col. Enzenberg, com. de război Röhlm, căp. Magdeburg, locot. Hausmann, sublocotenentii Angermeyer şi Sakadati, un şambelan, servitori, bucătari şi slugi. Apoi cere grajd pentru 6 cai, iar un ofiţer şi 6 husari să fie încortelaţi în Bistriţa, şi 2 caporali şi 26 husari în Heydendorff.

De ultima oară vine la Bistriţa generalul Siskovici împreună cu consilierul aulic Vondermark, în 14 Iulie 1770.

Deoarece acest general a avut un rol atât de important la organizarea regimentelor grănicereşti ardeleni, iar Bistriţenii, cum zisesem, căutau pe toate căile să câştige favoarea lui, vreau să amintesc aci un act omagial caracteristic cu care Siskovici a fost întâmpinat şi salutat la prima sa vizită în oraşul Bistriţa. Iarăşi o pildă, în ce mod exagerat, cu ce vorbe late şi umflate era primit un om care înfine n'avea decât să-şi facă datorinţa, să-şi împlinească misiunea cu care a fost încredinţat. Pe o coală întreagă aflu tipărită o cantată omagială la adresa generalului, în termeni bombastici de preamărire, dar conţinând şi înţapături când făţişe când deghizate, îndreptate împotriva poporului nostru românesc.

Dupăce în introducere se spune că venirea generalului Sisko-

vici — cu înșirarea tuturor titlaturilor sale — dă prilej în 19 August 1764 admiratorilor săi din Bistrița să facă reflexiuni asupra întreprinderilor războinice și pașnice ale generalului, și să mulțamească providenței pentru sperata liniște a Sașilor credincioși și pentru trezirea descendenților romani; continuă cu următoarele versuri latinești:

Se oprește Traian și privește la Valahii care poartă arme austriace, apoi zice: Dăinuiești în veci această pază a zeilor! Fiule, astfel înfârșit ai să dobândești și tu onoare prin virtute, asemenea celor născuți din neamul săsesc! Valahul meu, această singură modalitate ți-o spune Siskovici, și singur cu ea vei fi fericit, Valahule!

Urmează apoi următoarea cântată:

Taci gloată și lasă-ne să vorbim! Până se va prosterna la picioarele Siskovici-ului nostru afecțiunea ce ne zvâcnește în sânge și în vine, atât timp: Taci, și lasă-ne să vorbim!

Arie, piano: Vai dacă puterea dorințelor ascunse ar fi în stare să pătrundă prin depărtări! Ea s'ar avânta până la acele înălțimi ale strălucirii sublime, unde să poată spune: Terezie, al tău Siskovici ne molcomește tânguirile.

Recitativ: Când de curând priveau dintre nori bravul Traian și Flaccus, cum un Valah tocmai își clădia casa din nuele, Traian cuvântă astfel: Cum? Cine? Ce fel de Roman poate să fie acesta? Ori n'a citit el niciodată cine i-au fost străbunii, și atât de puțin se gândește la întâietatea noastră, încât își leagă securitatea de garduri rele? Oare cine dintre noi să meargă spre mântuirea lui, să spună minții lui inculte adevărul crud? Pleacă însuși Flaccul meu și lasă să se tângue corul muzelor colo în Bistrița în fața marelui Siskovici. Ordonă corului să-i spună acelui Roman: Nu mai voește să izbucnească niciodată virtutea din tine? O poporule, care porți numele dela Roma și nu ne cunoști nici pe noi, nici pe Romul al nostru, nici înțelepciunea lui Scipio și Cato, grabnic să-ți pui în mișcare piciorul înțepenit, spre bucuria Austriei.

Providența. Arie, solo: Bine ai vorbit Traianul meu! Lasă-i să cunoască și dispozițiile destinului tainic, cum întunerecul trebuie să se rupă dacă puterea dumnezeiască veghează asupra Romanilor.

Traian. Recitativ: Ei bine să li se vestească și aceasta Va-

lahilor: Conţeniţi-vă tânguirile! Orânduiala divină, de care toţi trebuie să asculte zice așa: Dacă mâna mea cu un categoric da! a creat spre mângăerea lumii, în pompă romană pe sublimul Francisc și pe Terezia și de curând pe Iosif, atunci și viteazul Siskovici să ridice acum pe Valah din pulbere; el încă va prospera pe moșie neîmpărțită cu mult noroc în țară, dacă asemenea Sașilor credincioși, va fi gata să jertfească inima, curajul, sângele și viața în serviciul Tereziei.

Corul Bistriții. Arie: Veniți Romani. Sărutați mâna care vi se întinde cu afecțiune și care vă împletește cu cea mai puternică legătură în jurul celui mai înalt tron. Ziceți: Ne legăm cu credință și faptă, numai la sfatul lui Siskovici. Sașii să-și împlinească îndatorirea obișnuită, iar noi jurăm înaltei creatoare a libertății noastre că vom fi credincioși tronului nostru, și vom fi adevărați Romani. Iar de tine Bistriță, încă se îngrijește acea providență și-ți dăruiește în scumpul Siskovici pe cel mai bun sprijin. O, acest bărbat îți va arăta portul (limanul) dorit.

Recitativ: Vino deci sublime Siskovici! Dacă pentru asigurarea bunăstării țărilor prin războaie juste, sabia ta fulgerătoare și-a eternizat în pământ și piatră renumele atâtor învingeri, atunci lasă să te iubim și noi vecinic. Cât de fericită va fi mâna providenței când va înscrie în inimă și marmură o atât de rară întovărire eroică de fapte războinice și pașnice, și Te va putea contopi cu veșnicia. Cu ochii ațintiți vor putea să vadă oamenii colo puterea ce pătrunde printre dușmani, ici gura care vorbește dulce și încântător, și exclamând de bucurie vor putea să cetească: Așa mare, așa viteaz și așa bun a fost Siskovici.

Arie: Să trăești Siskovici! Lasă ca valoroasele Tale fapte cu fulgerarea veselă a înțelepciunii să servească și spre binele nostru, și implorările doririlor noastre ca și binele Tău, să se înalțe la ceriu.

Corul: Tu gloată agitată și ceată veselă: Zi Amin și Vivat! și umple cerul. Zi da! să ne trăiască marele Siskovici!

*

După moartea generalului Buccov întâmplată la 18 August 1764 în Sibiu, a fost numit comandant general în Ardeal contele *Andrei Hadik*, care — anunțat de guvernul țării cu ordinul să se

repare bine toate drumurile pe unde va trece — a venit în Oct. 1766 să viziteze Districtul militar năsăudean și pasul Rodnei. Pe acesta deasemenea l-au primit Bistrițenii cu mare pompă, întâmpinându-l în frunte cu primarul I. Fr. Klein a Straussenburg la Budac cu călărimă și muzică. În Bistrița a stat câteva zile și de aci a vizitat Bârgaele, pasul Rodnei și a inspectat sediul Năsăud și întreg teritoriul regimentului nostru. În timpul cât a stat în oraș, Sașii au aranjat în onoarea lui Hadik serbări, ospete, iluminatii, i-au cântat și lui imnuri de laudă și preamărire, numindu-l »al doilea Ulpiu Trăian care vine în Dacia spre a vedea în arme pe descendenții Romanilor dela Tibru și inspectând pasurile spre a veghia asupra siguranței țării«. Întâmplător în 14 Oct. era chiar ziua onomastică a împărătesei Maria Terezia și astfel orașenii sași aveau cel mai bun prilej să dea serbărilor un fast și mai mare. Hadik a vizitat și fortificațiile orașului.

Tot așa a vizitat în 1769 comandantul general conte *Carol Odonell* Năsăudul, Rodna, Cucureasa, apoi a trecut peste Iad la Bistrița. Tot în acel an a fost în Năsăud și generalul conte *Coloredo*.

E de remarcat că reprezentanții satelor săsești Pintic, Iad, și Dumitrea se prezentau în fața tuturor acestor generali, spre a se plânge împotriva vecinilor lor Valahi din Rebrîșoara, Vărarea, Feldru și Ilva mică.

În August 1771 a vizitat teritoriul regimentului comandantul general baron *Francisc Preiss*, care însă n'a călătorit cu altă suită decât însoțit numai de aghiotantul Bedeus. Preiss a venit de către Cluj, s'a oprit prin Năsăud, Sângeorz și Rodna, de unde iarăși îndărăt peste Sângeorz a trecut la Iad și Bistrița unde a stat puțin, apoi a plecat peste Șieu la Reghin.

*

Dintre vizitele făcute de domnitori — pe lângă cele ale lui Iosif II descrise în Nr. 4 al »Arh. Som.«, — merită să fie menționată vizita împăratului *Franz I*, care conform notelor vicarului *Ioan Nemeș* a decurs în modul următor:

Împăratul venise în 14 August 1817 — an de cumplită foamete și scumpete — din Bucovina prin pasul Bârgăului la Bistrița, unde primit cu mare pompă el vizită toate oficiile și instituttele.

În 16 Aug. la ora 10 a. m. împăratul veni la Năsăud însoțit de camerariul Wrbna, mareșalul Kutsera, medicul Stift, secretarii Iellinek și Schloisnig, de mai mulți bucătari, lachei și servitori. După ce trecu o lungă distanță încă afară din localitate printre șirurile locuitorilor care aruncau flori și neîncetat strigau: Vivat, apoi pe sub poarta de primire frumos decorată, se dete jos la locuința colonelului *Anton Zatetzki de Robelswald*. Aci înaintea porții de intrare stătea la dreapta o companie de onoare împreună cu fanfara regimentului, la stânga erau postati elevii institutului militar, iar în mijloc aștepta pe domnitor comandantul regimentului încunjurat de ofițeri, funcționari, preoți, învățători și o mare mulțime de popor. Trecând și prin această poartă decorată, în ogradă monarhul fu întâmpinat de 42 fete de grăniceri care aruncând flori cântau versurile românești: O'nălțate împărate, Francisc prea îndurate, ce nu putem cu cuvinte aici pe larg a cuprinde: A nost dor e mult să trăești, fericit să'mpărătești cu Șarlota'impărăteasă; s'o vedem doream deacasă.

Una dintre fete predece împăratului, pe o perină împodobită, traducerea în nemțește a următoarelor versuri românești: Zăcând noi mult îngrijați și de'ntâmplări supărați într'acești munți afundați, o zină strigă: »Ce stați? Din casă austriacă, Dumnezeu să o trăiască ca mai mult să se lătească și în veci să'mpărătească, o trupină minunată, vestită la lumea toată, a lui Iosif împărat drept nepot adevărat, Francisc cu nume chemat, ce stă în scaun înălțat cu Șarolta-impărăteasă soața lui prea dulce-aleasă, iată sosește la tine, scoală iute o Române! Scoală, n'a fi azi nici mâne până iar vei zice: Vine! Scoală ș'aleargă înainte cu cântări și dulci cuvinte, cu flori și ramuri frumoase, mici și mari cu toți să iasă! Când zina vorba-și gătește, Francisc la noi și sosește. De când Iosif împărat acel ta'adevărat pe acest loc a umblat, așa nu ne-am bucurat; dar această bucurie nu e peană să o scrie, nici gură să o grăiască măcar cum să se silească. Parte stăm și ne mirăm, parte flori îi așternem, parte din gură strigăm: Să trăești doamne-impărate, Franciște prea'ndurate, cu Șarolta împărăteasă soața lui din mii aleasă! Vai, dealuri și munți răsună arătând astăzi voe bună, căci marele împărat, Francisc aici a intrat. Ce cu gura nu putem nici cu fapta n'arătăm, măcar gând și voe-avem, mult din

inimă oftăm; Ca marele D-zeu să plinească dintr'al său s'aveți înaintea de toate ani buni mulți și sănătate, în pace să'mpărătești, pe supuși să ferecești, la palatele cerești târziu să călătorești!»

După ce a primit cu plăcere traducerea poeziei oferite, împăratul imediat plecă prin căldura dogoritoare să viziteze institutul de creștere al elevilor regimentului, cancelariile și bisericile. În institut monarhul gustă pâinea gătită elevilor, iar în drum spre biserica unită, între neîntreruptele aclamații ale poporului, el intră în casa simplă a grănicerului Mihăilă Moldovan, în care trăiau 24 persoane. Aci se informă despre modul lor de trai, examinează țesăturile pe stative și după ce îi dăruie pe țărani, plecă mai departe.

Atât capelanul regimentului, preotul rom. catolic *Carol Lembel*, cât și vicarul *Ioan Nemeș* în fruntea preoțimii unite, primiră pe împărat între sunetele clopotelor, rugăciuni și închinăciuni. Intrând cu procesiune și între cântece de mulțămintă în biserica unită, domnitorul mersă la altăr, rosti o scurtă rugăciune, apoi îi exprimă vicarului mulțămintă pentru frumoasa primire.

După ce rezolvi afacerile zilnice obișnuite, împăratul luă masa în societatea colonelului *Zatetzki*, a locot. col. *Lang* și a maiorului *Kottas*, în timp ce la a doua masă ședea ofițerii gărzii de onoare: căpitanul *Engelbert*, locotenenții *Schwab* și *Bucilă*, stegarul *Zatetzki* și aghiotantul loc. *Ugybinatz*.

La ora 5 d. m. s'au aranjat în ograda colonelului, în prezența monarhului și a suitei sale, patru dansuri naționale, urmate de cântecele flăcăilor și fetelor de grăniceri, după care *Maiestatea Sa* dăruie atât pe dansatori cât și pe muzicanți.

Dela 6—8 ore seara a urmat audiențele, la care au fost admiși toți cei ce au dorit să-și exprime vreo rugare. Multor oameni lipsiți li s'au împărțit daruri. Iar altora cari n'aveau cereri în scris, li s'au notat numele ca să fie ulterior satisfăcuți.

Soția Maria a caporalului Ioan Neagoș oferi împăratului un țol mare roșu țesut de ea din lână, cu declarația, că deși acesta nu e dar potrivit pentru o persoană așa înaltă, dar să fie primit ca dovadă a industriei țărănești. Țăranca n'a voit să primească pentru țol nici un dar ci numai mulțăminta împărătească.

Pentru gardă donă împăratul suma de 224 fl., iar pentru muzica regimentului 100 fl.

Sara la 8 ore întreaga comună a fost iluminată, și în 6 locuri diferite steteau transparente frumoase construite de medicul Wogatzek și de capelanul Lembel cu următoarele inscripții: Ție principe ți se consacră Romulizii renăscuți întru religione, lege și patrie. Trăiască Francisc I împăratul Austriei și Carolina împărăteasa noastră. Cu acest conducător e asigurată mântuirea tuturor asemenea. Tu Cesare ești mântuirea noastră sigură și gloria pământului, pe tine preainaltul ceriu să te proteagă și poporul să te adore. Fructele Tale le vor culege nepoții. Imparte cu dărnicie tuturor.

În ziua următoare, 17 August la 5 ore dimineața, împăratul luă parte la liturgia celebrată în biserica rom. catolică unde se cântă și imnul »Gott erhalte Franz den Kaiser« apoi plecă în trăsura îndărăt la Bistrița.

În amintirea vizitei împărătești ofițerii regimentului contribuiri de la sine 42 fl. m. c. în piese de câte 20 cruceri (zwanziger) și din aceștia fiecare față de grănicer dintre cele ce au salutat pe împărat, primi ca dar trei bucăți înșirate pe o panglică albastră.

Cu ocazia acestei vizite preoții Macarie Crăciun din Mocod și Iacob Pop din Sângeorz în numele preoțimii din vicariat înmânară împăratului o cerere, redactată de vicarul Nemeș, ca să primească ajutoare din fondul proventelor, iar vicarul asemenea se rugă pentru persoana sa de acordarea unui ajutor, fiindu-i leafa de 300 fl. scăzută la 120 fl. în urma deprecierei valutei, din 1811.

Tot în numele preoțimii au adresat parohii Ioan Pop din Feldru și Pahomie Pop din Bichigi două rugări: una ca și fiii de grăniceri să fie calificați și avansați în număr corespunzător la rangul de ofițeri; alta, ca din tabelele de conscripții să se șteargă indicația de »foști iobagi« dată tuturor grănicerilor fără osebire dacă ei mai înainte fuseseră libertini, ori nu.

În sfârșit ar mai fi de amintit că împăratul văzând mizeria mare în care — precum în alte părți ale țării, așa și în ținutul nostru — să găsea populația în urma foametei și scumpetei nemai pomenite care durase 3 ani, a ordonat ca pentru grănicerii cei mai lipsiți să se îngrijească administrația militară de cereale, pe care apoi grănicerii să le plătească mai târziu când vor putea.

Teatru în Năsăud

Iuliu Moisiu

Orășelul Năsăud a fost nu numai în timpul cât a dăinuit Regimentul al II român de graniță (dela 1762—1851), un centru important de culturalizare a Ardealului de nord-est, ci mai ales după ce s'a înființat »Districtul românesc al Năsăudului« în 1860, când începe o viață nouă, cu adevărat curat românească, căci acum îi se recunoscuseră și limbei române drepturile sale. Înființându-se de grănițerii năsăudeni încă în 1837 școala pedagogică (preparandia), în anul 1863 s'au pus bazele liceului românesc, care poartă azi numele poetului George Coșbuc — și el grănițer. Profesorii precum și patronii acestor școli, care erau membrii ai comitetului fondurilor grănițerești, pe lângă studiile ce se predau în școli, au dorit ca și artele să fie cultivate de Români, cari rămăseră foarte înapoiți în aceste — nu din vina lor — față de celelalte popoare din țară. Astfel s'a introdus muzica vocală și instrumentală la vr'o 4 ani, după înființarea liceului, și în curând au început profesorii să introducă și teatru în școală. Nenumărate concerte s'au dat fie de liceu, fie de intelectuali, cari pe atunci erau întruniți în »Reuniunea de lectură« — Casina — din Năsăud, iar mai târziu într'o »Reuniune de cântări«.

Liceul și-a avut fanfara sau orchestra, foarte bună și bogată în instrumente, și profesorii *Iosif Hanosek* (1868—1871) și *Anton Kuna* (1872—1878), amândoi cehi de origine, au făcut în acei ani

foarte frumoase progrese cu elevii. Mai târziu găsim pe profesorii *Iacob Mureșian* (1878), *I. B. Oberti* (1880—85) și *I. Fischer* (1887—1891), acesta totodată și cel dintâi dirigent al »Reuniunii române de cânt« și organizatorul fanfarei pompierilor din Năsăud. Apoi a urmat *Emil Ștefănuț* (1896—1908), iar ultimul profesor de muzică, înainte de război, a fost *Augustin Bena* (1909—1919). Toți aceștia au contribuit foarte mult la formarea gustului muzical în ținutul nostru. În colecțiile »Muzeului năsăudean«, avem sute de dovezi despre mișcarea artistică de atunci la noi.

*

În vara anului 1870 avu loc în Năsăud marea adunare a »Asociațiunei transilvane« (Astra), la care au fost prezenți foarte mulți dintre fruntașii Românilor ardeleni de pe aceea vreme, precum au fost: Dr. Ioan Rațiu, Visarion Roman, Iacob Mureșian, redactorul »Gazetei transilvane« ș. m. a.¹⁾, iar dintre studenții universitari, între mulți alții și Ioachim Drăgescu, autorul »Noptilor Carpatine«, îmbrăcat în costum național, cum erau îmbrăcați pe atunci și funcționarii administrativi ai districtului Năsăud. Cu această ocaziune a avut loc și o foarte frumoasă manifestare națională de înfrățire între Ardeleni, Maramureșeni și Bucovineni, fiind față mulți reprezentanți ai acestor trei provincii românești. Totodată s'au aranjat pe lângă marele bal festiv și producții muzicale.

*

Din anul 1870 gustul pentru artă, în special pentru muzică și teatru s'a dezvoltat din ce în ce. Astfel în anul următor — 1871 — năsăudenii chiamă pe artistul *Mih. Pascaly*, dela teatrul național din București să dea o serie de reprezentații teatrale în Năsăud, care s'au jucat în zilele de 19, 20, 22 și 23 Iulie 1871. Trupa lui Pascaly era compusă din: 1. Mih. Pascaly, 2. Doamna Matilda Pascaly, 3. C. Bălănescu, 4. D-ra L. Popescu, 5. I. Gestianu, 6. V. Fraivaltu, 7. S. Iulian, 8. Doamna M. Gestianu, 9. I. Cristescu și alte câteva persoane. S'au jucat piesele: 1. *Nevasta trebuie să urmeze pe bărbat*, comedie într'un act, dela cel mai mare teatru francez, trad. de M. Pascaly. 2. *Copila română*, monolog în versuri

¹⁾ Vezi revista »Transilvania« anii 1870 și 1871.

de I. Vulcan, executat în costum bănăţean de D-na M. Pascaly. 3. *Primar fără voaie*, comedie într'un act, trad. de P. Georgescu. 4. *Patria și Domnitoriu*, dramă istorică-națională în 3 acte, compusă de M. Pascaly (jucată în costume naționale istorice). 5. *Fuica poporului*, comedie în 2 acte, trad. de M. Pascaly. 6. *Femeile care plâng*, comedie într'un act, trad. de M. Pascaly. 7. *Țăranul din timpurile lui Tudor*, comedie-dramă națională-istorică din timpul revoluțiunii lui Tudor Vladimirescu din 1821, în 3 acte, compusă de M. Pascaly, musica compusă de Flechtenmacher.

*

Deoarece trupa lui Pascaly a jucat în acel an și în alte orașe din Ardeal, — făcând încă de pe la 1867, turnee, primite cu mare entuziasm — a deșteptat în tineretul român gustul de a juca teatru și astfel în anul 1872 s'a format la Cluj o trupă numită »Societatea de diletanți a studenților români din Cluj«, care a jucat și în Năsăud în zilele de 7, 8 și 9 Septembrie 1872 următoarele piese: 1. *Mania posturilor*, comedie cu cântece, într'un act, de V. Alecsandri, musica de I. Wachman. 2. *Soldatul român*, vodevil național, într'un act, de S. Mihălescu. 3. *Rusaliile în satul lui Cremene*, vodevil, într'un act, de V. Alecsandri. 4. *Paracliseru*, vodevil național într'un act, de V. Alecsandri, musica de I. Wachman. 5. *Baba Hârcă*, operetă vrăjitoare, în 2 acte, de M. Millo, musica de I. Flechtenmacher. 6. *Mortul și danțul*, farsă într'un act, de V. Alecsandrescu Urechie. (Titlurile pieselor erau indicate pe afișe și în limba ungurească). Studenții cari au jucat erau: 1. I. Gavruș, 2. P. Huza, 3. A. Centea, 4. D-șoara M. Centea, 5. D-șoara R. Duca, 6. V. Filip, 7. I. Cădariu, 8. P. Tanțiu, 9. S. Pop. Pe P. Tanțiu l-am găsit prin anii 1894—1906 ca institutor în Târgul-Jiului numindu-se Pavel Danțescu. Intre studenții aceștia erau și câțiva elevi români din liceele ungurești din Cluj, din clasele superioare. În revista »Răvașul« din Cluj, anul I. 1903. Nr. 24, aflăm că cea dintâi ceată de tineri teatraliști în Ardeal s'ar fi format în 1870 și era compusă din următorii studenți din Cluj: Gavruș, Ion Baci, Maria Centea, Vas. Filip, And. Centea, Vas. Ghețe, Vas. M. (sufler), Vas. Podoabă, George Alexandrescu, Margareta Alexandrescu.

*

Reprezentările aceste nu puteau firește să rămână fără urmări în Năsăud, și fiindcă elevii liceului năsăudean erau crescuți într'un fervent naționalism și cu dor și dragoste pentru știință și artă, nu puteau să rămână în urma altora. Deci iute și degrabă se hotărâră, sub conducerea directorului Dr. I. M. Lazar și al profesorilor de atunci, să joace și ei teatru. Astfel se anunță, că Duminică, 3 Noemvrie 1872, se vor juca de către unii membri ai »Societății de lectură a junimei studioase din Năsăud«, în sala Casinei (Hotel Rahova) din piesele: *Creditorii*, comedie într'un act și *Peatra din casă*, comedii într'un act, amândouă de V. Alecsandri — poetul atât de iubit și adorat al Năsăudenilor. Persoanele care au jucat au fost: 1. Ioan Man, stud. de cl. VII gimnazială; 2. Alecsandru Pop sen., cl. VI; 3. Florian Hatos, cl. V; 4. Emil Marginean, cl. VII; 5. Alexa Candale, cl. VII; 6. Ștefan Bodiu, cl. VII și 7. Basiliu Bulbuc, din cl. VII; 8. D-ra Elisabeta Mureșian (în urmă Doamna Elisabeta Dr. Paul Tanco prof.); 9. D-ra Maria Mărginean (în urmă Doamna Maria Octaviu Barițiu, prof.).

*

Dar arta, mai ales cea teatrală, e contagioasă, și după cum trupa lui Pascaly atrase pe vremuri pe Eminescu, așa atrase și dela liceul din Năsăud pe un elev, *Ioan Baciú Muntenescu*, care după ce umblă cu o trupă prin vechiul Regat, veni și pe la Năsăud jucând sub numele de »actor român« în zilele de 3 și 6 Decembrie 1873 sub numirea de »Teatru român șansonetic«, în sala casinei, următoarele piese: 1. *Surugiul român*, șansonetă de V. Alecsandri, musica de I. Wachmann; 2. *Pandurul cerșitor*, monolog în versuri de Eugeniu Carada; 3. *Herșcu Boccegiu* (rizariu) șansonetă comică de V. Alecsandri, musica de I. Wachmann; 4. *Vlăduțu mamei*, șansonetă comică; 5. *Ciobanul din Ardeal*, șansonetă națională-politică de I. Vulcan; 6. *Mania pensiilor sau Domnișoara Nastasia*, șansonetă comică de V. Alecsandri, musica de Flechtenmacher; 7. *Barbul Lăutarul*, șansonetă de V. Alecsandri; 8. *Adio Năsăud*, poezie de rămas bun, compusă și executată de I. Baciú-Muntenescu.

Di Baciú după ce a hoinărit prin țară, în urmă iarăși s'a întors la școală, a urmat teologia, a devenit preot în comuna Șoi-

muș (jud. Năsăud), a avut o frumoasă activitate culturală în parohia sa, a organizat foarte instructive șezători populare a făcut chiar un local frumos de teatru, a editat o revistă literară frumoasă, numită »Revista ilustrată«, care a apărut câțiva ani în orașul Bistrița. Astăzi la adânci bătrânțe este activ în orașul Lugoj, editând cărți folositoare, mai ales relative la teatru.

*

În anul 1875 apare la Năsăud »Trupa română« din Ploești sub direcțiunea dlui G. Popescu, care joacă în zilele de 10, 12, 13, 14, 17, 19 și 21 Iunie 1875, următoarele piese: 1. *Vlăduțul mamei sau copilul răsfățat*, comedie națională în 2 acte de M. S.; 2. *Coroana lui Ștefan cel Mare*, comedie națională cu cântece într'un act; 3. *Furiosul sau omul trădat de femeie*, dramă-comedie din franțuzește de M. S.; 4. *Fata și acul sau Tata și fata*, comedie originală într'un act de G. Popescu; 5. *Adam și Eva și Potopul lui Noe*, dramă-comedie biblică cu cântece și mare spectaclu în 3 acte, de M. S. 6. *Țiganii din țară sau mireasa nebună*, dramă-comedie originală cu cântece, compusă de G. Popescu prin localizare, în 2 acte; 7. *Jidovul cu marfa*, șansonetă comică executată de d. G. Popescu; 8. *Cimpoiul Dracului*, comedie originală cu cântece în 2 acte de M. S.; 9. *Prânzul cu urechile fripte*, comedie într'un act, din franțuzește; 10. *Peticariul Parisului*, comedie în 2 acte din franțuzește, tradusă de G. Popescu; 11. *Blăstemul Românului asupra străinului*, tablou în versuri de St. Michaileanu; 12. *Moartea lui Tunsu Banditul*, dramă-comedie în 3 acte și mare spectaclu de I. Caragiali.

Această piesă s'a dat în beneficiul studenților (elevilor) dela liceu în caz de morb. Profesorul de muzică A. Kunna a dirijat între acte, orchestra elevilor ce exista la liceu. Reprezentația s'a terminat cu »Un adio la Năsăud«, poezie compusă de G. Popescu și dedicată întregii »inteligente« române din Năsăud.

Membrii trupei lui G. Popescu au fost: 1. G. Popescu, 2. Doamna E. Popescu; 3. Dl G. Petculescu, 4. D-ra Carp, 5. D-ra A. Constantinescu, 6. I. Galdeu, 7. A. Bobescu, 8. P. Togan.

*

Trupele teatrale care au trecut în anii aceștia prin Ardeal au scos la iveală mai multe talente tinere, astfel în 1876 apare și la Năsăud »baritonistul« *I. C. Lugoșianu*, »diletant și cântăreț român din Cluj«, care în seara de 12 Iulie 1876 joacă următoarele piese: 1. *Ostașul român*. 2. *Chirița la Paris*, 3. *Von Kaliko-Stroussberg*. 4. *Jidanul cu marfa*. 5. *Ciobanul din Moldova*, șansonete-vodevile naționale de V. Alecsandri, musica de I. Wachmann, executate în costumuri caracteristice. 6. *Dâmboviță apă dulce*, romanță de Ventura, musica de Soupeé, executată »în tonul bariton«.

*

Dela 1876 până la 1884 n'au prea venit prin Ardeal trupe teatrale, probabil din cauză că guvernul unguresc le-a oprit. În 1884 însă »cu concesiunea înaltului Ministeriu reg. ung. de interne« a venit la Năsăud: »Societatea teatrală română ambulantă din Ungaria« sub direcțiunea lui *G. Aug. Petculescu*, care joacă în zilele de 30 și 31 Martie apoi 1, 3, 5, 6, 8 și 10 Aprilie 1884, următoarele piese: 1. *Bărbații fermecați*, comedie națională cu cântece în 3 acte, de M. Pascaly. 2. *Pantolonul roș*, comedie într'un act, tradusă din franțuzește, de Doamna M. Teodorini. 3. *Executorul de Paris*, comedie cu cântece, în 2 acte, trad. din franțuzește de Doamna M. Teodorini. 4. *Rusaliile*, comedie cu cântece într'un act de V. Alecsandri. 5. *Soldații români*, comedie națională cu cântece în 2 acte de V. Alecsandri. 6. *Prostul la însurătoare*, comedie cu cântece într'un act de V. Alecsandri. 7. *Iancu Jianu*, căpitan de haiduci, melodramă națională cu cântece, în 5 acte, de M. Pascaly. 8. *Nebunul din amor*, dramă-comedie, în 2 acte, cu cântece. 9. *Căsătoria pe datorie*, comedie într'un act de S. H. Constantinescu (actor). 10. *Bărbatul gelos*, comedie într'un act de V. Alecsandri. 11. *Carte n'a învățat și umblă la însurat*, comedie într'un act cu cântece de E. Carada. 12. *Obrăznicia slugilor*, comedie cu cântece în 2 acte, de Dimitrescu. 13. *Cina fără finit*, comedie într'un act, de I. Lupescu. 14. *Paragrafu 37 sau Palestina în Iași*, comedie cu cântece în 2 acte, de I. Lupescu. 15. *Nunta țărănească*, comedie națională cu cântece într'un act.

Membrii trupei au fost: 1. Aug. Petculescu, 2. A. Dobriceanu, 3. G. M. Mihailescu, 4. S. H. Constantinescu, 5. I. Bogoiu, 6. D-na

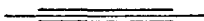
I. Dobriceanu. 7. D-ra E. Jovescu. 8. Th. Ungureșcu. 9. I. Mihailescu, 10. I. Costantinescu. Afișele de teatru erau imprimate în Dej, dovadă că trupa va fi jucat și în acest oraș.

*

Un alt afiș ce se păstrează în »Muzeul năsăudean« relativ la artiștii din vechiul Regat, este al artiștilor *Iuliana și Anton Dobricean*, care au jucat în Năsăud în 7 Oct. 1890 următoarele piese: 1. *Suvenir de Boulevard*, șansonetă originală cu cântece de M. Pascaly. 2. *Liber și independent*, comedie comică cu cântece într'un act, de Dimitrescu. 3. *Pălăria de modă*, comedie originală cu cântece într'un act. de Millo. 4. *Madam Lefevru*, comedie într'un act, trad. din franțuzește.

*

În anii mai târzii, cât a mai dăinuit dominația maghiară, trupe teatrale din vechiul Regat n'au mai vizitat Ardealul, decât foarte rar și obținând cu mare greutate permis dela guvernul unguresc. Afară de trupa lui *Victor Antonescu*, care însă n'a jucat în Năsăud, și a lui *Zaharie Bârseanu*, care a jucat și la Sângeorz-Băi Năsăudul n'a mai avut norocul să audă vr'o trupă teatrală, din vechiul Regat.

Ziarul grănicerului Vasile Crăciun din Nepos

În a. 1697 s'a statornicit *religia greco-unită* în acest cerc.

În a. 1761 și 1762 s'a făcut militarizarea Văiei Rodnei, la poruncă prea'naltă, de către dnii Heidendorf și Semler. Înființarea regimentului s'a întâmplat sub comanda Ex. S. gener. comdt Baron v. Bucov, comdt de regiment col. Br. de Schröder, loctcol. Br. Dombrovka.

În expedițiile regimentului până la a. 1815 au *căzut* 72 Neposeni.

Comuna Nepos posedă conf. *urbarului* comunal: 685 jugăre 1200 stângeni ogoare și 90 jug. 2 stânj. pășuni.

Satul *Vărarea* a fost mutat în 1769 de lângă Valea Botoae, dincoace de Someș și a căpătat numirea de Nepos.

Biserica unită din Nepos s'a primit în 1772 ca dar dela Rodna vechie, iar biserica din Vărarea vechie s'a predat iarăși ca dar comunei Hordou.

În a. 1773 a călătorit împ. *Iosif* pe teritorul regimentului.

Preotul Iacob Măierean e născut în 9 Oct. 1790, a murit Joi în 23 Dec. 1847 la 10 noaptea și a fost înmormântat Sâmb. în 25 Dec. 2 o. p. m.

În Febr. 1797 s'a căsătorit grănicerul *Todor Crăciun* cu fiica grănicerului corporal Todor Nicolai, în timpul când comandantul companiei era căpitanul Basil Popp și al regimentului col. de Devchich. Cununia a săvârșit-o preotul Alexa Popițan în biserica

unită din Nepos. Nuni au fost Onul Istrate și soția sa Todora. În timpul vicariatului lui Ioan Halmaghi.

În a. 1797 a fost primit tânărul *Iacob Maiorean* în școala regimentului din Năsăud, a absolvit în 1805 și a fost înaintat ca fruntaș (Gefreiter). În 1810 a fost ales și trimis de comună candidat la preoție la Blaj și în 25 Mai 1812 a fost consacrat ca preot și introdus în satul său natal Nepos, iar în 24 Dec. 1847 a murit ca preot în Nepos.

În 1798 s'a născut fiul *Vasile* al grănicerului Todor Crăciun și a fost botezat de către preotul Alexa Popițan. Nași: Onul Istrate și soția Todora.

În 1804 a murit grănicerul *Petru Crăciun* împreună cu soția sa Chița. El a fost din Salva iar soția din Nepos, ei au fost împrietăriți (einconscribiert) pe o parte a sesiunii moșiei Chiții, care moșie derivă dela familia Bota.

În 1805 s'a ordonat în graniță *tăierea părului lung* (Zopf).

În 1806 s'a ordonat mutarea *cimitirului* la oarecare depărtare potrivită.

În 1807 și-a clădit grănic. Todor Crăciun cu mâna sa *casa* și toate acareturile.

În 1808 în Nov. a fost dus fiul *Vasile* a lui Todor Crăciun la Năsăud și primit acolo ca elev extern în școala din Năsăud, în 1814 a fost demis acasă, s'a căsătorit la etate de 18 a. a avut 6 copii, soția i-a murit în 10 Mai 1857.

În 1812 s'a construit *șoseaua Franz* dela Bârgău (pasul Bârgăului). Preot era *Iacob Maiorean*, cantor *Vasile Neamț*, paracliser *Pintelei Popițan*.

În 1814 a murit comandantul regimentului col. de Kreiter în Năsăud.

În 1814 Nov. elevul *Vasile Crăciun* a fost dimis acasă din școală, din cauza lățirii *foametei*.

În 1814 era comdt la comp. 8 căpitanul *Kopich*.

În 1815 comandantul batalionului de Prund loc. col. v. *Zatetzky* a fost avansat ca colonel.

A fost mare *lipsă de cereale*.

Elevul *Basil Crăciun* a fost comandat ca scriitor la stațiunea Feldru de sub comanda loc. Scheidl, când regimentul plecase din

raion. La acea companie servise sergentul Andrei Vartolomei și timp scurt și Imbroaie.

Arendator și gornist în Nepos era *Login Bota*.

În acest an pe terenul domnesc numit *Entre Adam* (Tradam) nu erau edificii clădite; mai târziu însă au fost ridicate de domni mai multe case, o moară cu 6 pietri, o sinagogă, crâșme de bere și vin, ocupate de *Jidani*.

În 1816 era comandant de regiment col. cavaler *Zatetzky*, comandant de companie căpitanul *Kopich*, mai apoi *Macedon Pop*, sergentul comp. *Ștefan Andrei*.

A fost așa o *foamete* încât aproape o treime din locuitorii Ardealului a emigrat la Bucovina și Moldova, în care timp prețul unei mierțe de cucuruz a urcat la 15 fl. m. v. Grănicerii rămași acasă au căpătat ajutoare în cereale însă insuficiente, încât au fost nevoiți să taie, zdrobească și macine tului de cucuruz și tot felul de coji de pomi spre a se nutri. Deaceia au și murit mulți.

Preot în Nepos: *Iacob Maieran*, cantor *Gavril Lup*, parcliser *Lupul Bota*.

În 1817, comandant de regiment *Zatetzky*, comd. de companie căp. *Engelbert*, mai apoi loc. *Bertlef*, sergent *Andrei*.

Foametea a mai conținut.

În luna August a vizitat regimentul și întreg Ardealul Maj. Sa *împ. Franz* împreună cu soția sa, cu care prilej grănicerul fost elev *Basil Crăciun* a fost comandat pentru 8 zile la ștab în Năsăud spre a lua parte la cântarea imnului împărătesc și la dans.

La ordin înalt s'au introdus nouă *liste de conscripție*, cu instrucții și norme.

În 1818 la 1 Iulie a fost avansat *Vasile Crăciun* caporal în locul caporalului *Ion Dumitru* avansat ca plutonier.

În 26 Iulie *Basil Crăciun* s'a căsătorit cu fiica ilegitimă a *Tereziei Devchich*, fată de colonel născută în Lemberg, care stătuse ca bucătăreasă la căpit. *Schuller*, cu acesta făcu pe fata *Nani*. Aceasta servi mai mulți ani la col. *Zatetzky*, unde fu însărcinată. Mama ei în acel timp era bucătăreasă la căpit. pens. *Jarda* în *Rebrișoara*, dela care a primit zestre 200 fl. m. c.

Comdt. regimt.: col. *Zatetzky*, comdt. comp. căpit. *Theil*, sergent *Ștefan Andrei*.

În 26 Iulie a fost cununat caporalul Basil Crăciun cu fiica ilegitimă Nani *Devchich* în biserica unită din Năsăud, prin preotul Anton. Nași au fost directorul școlar Ernst Istrate cu soția Elisabeta.

În 1819 regimentul s'a concentrat de întâia dată în *Salva*.

În 1821 în Iulie a călătorit V. Crăciun cu căpit. Theil la *Sibiu* după banii proviziilor.

Crăciun a plătit 11 fl. 40 cr. m. c. comunei lad pe 1821 pentru ogoare și livezi folosite.

A. 1822. Comdt. regim. col. Zatzky, comp. căpit. Friedr. Theil, loc. Basil Velican, subloc. Dănilă Borcoțel, serg. Ștef. Andrei; primar în Nepos Gavril Isip, Jurați: Iftene Oproaie, Vasile Prengota și Grigor a George, arendator și gornist Login Bota, păzitor de drum Ion Anuța, estimatori: Grigore Cifor și Lupul Popi.

A. 1823. Militari cei din 1822 afară de subloc. Klobucsar. Regimentul s'a concentrat în stațiunea *Salva*.

A. 1824. An *economic* slab.

A murit Terezia *Devchich*, soacra lui Crăciun, în Rebrîșoara la căpit. pens. Jarda.

Din 1—15 August caporalul Crăciun a stat la postul de *cordun* Priporul Candri.

Sergentul Ioan *Mihailaș* a fost avansat sublocotenent și adjutant al regimentului.

Comuna *Pintic* a clădit imediat lângă movila din *Valea Carelor* o crâșmă precum și o vinărsărie (Branntweinhaus), în care a locuit timp de 13 ani evreul *Avram Isac* ca furnisor de rachiu.

Din 16 — finea Sept. regimentul a fost concentrat în *Salva*.

Casa comunală din *Rebra mare* închiriată de loc. Velican împreună cu alte 10 case *au ars* și în locul lor erarul a ordonat să se clădească de către loc. Klobucsar o nouă locuință pentru locotenent, din material solid.

A. 1825, în Febr. caporalul Crăciun qua sergent a stat la postul de *cordun* *Coșna*.

În 3 Martie a murit în Rebrîșoara căpitanul pensionar *Jarda*.

În 24 și 25 Iulie comp. 8 și 9 au stat la *inspecția* de brigadă în *Salva*.

În 28 Iulie a fost mare inundație a Someșului, au fost inundate o parte din cerealele câmpului și partea satului din sus de

biserică era în cea mai mare primejdie. A fost dus de apă podul cel mare peste Someș (la Nepos), care apoi în lunile Nov. și Dec. iar s'a reclădit.

În 22 Aug. comuna a înaintat *cerere la consiliul de curte* privitor la extinderea hotarului, mutarea satului sau clădirea podului peste Someș pe cheltuiala erarului. Rugare zadarnică.

A. 1825. Loc. *Velican* a fost transferat la comp. 2 iar loc. *Iusti* a fost detașat la Rebra mare.

Un car de fân costa 10—12 fl. m. c.

Cadetul Blaskovici a fost avansat subloc. și adiutant al regimentului.

Comuna Nepos a fost zălogită de către satele Dumitra, Pintic și Iad cu suma de 325 fl. v. v. pentru lemne și pășuni din pădurile săsești.

A. 1826. La comp. era loc. Bertlef. Primar: Vas. Sălvan. Jurați: Todor Timoc, Lupul Dum., Onul Nedela. Crăciun a stat din 1—15 Mai la Cordon în Priporul Candri, iar în Sept. la *paza ștabului* Năsăud. În anul acesta s'a învățat lupta cu *baioneta*.

A. 1827. Loc. Bertlef a fost pensionat în Aug.

Primar: Vasile Băieș. Jurați: Scridon Tofan, Lupul Ileni și Gavrilă Lup. Estinatori: Gavrilă Isip, Vas. Istrate, Paznic de drum: Vasile Budecean.

Cereale destule, însă *iarbă* foarte puțină.

Caporalul Crăciun a stat din 16 — fine Febr. la *cordun* în Priporul Candri și a fost față la actul *strangulării* alor doi Bâr-găoani pentru omor.

A. 1828. În 17 Nov. a murit în Năsăud colonelul *Zatetzky*.

În 1 Iulie căp. Theil a fost transferat dela comp. 8 la 9, iar căp. Szatsvai dela a 12 la a 8-a în Rebrășoara. În Rebra mare era loc. Ioan Hatfaludy.

În 11 Apr. a murit în Nepos subloc. Klobucsar. În 18 Apr. a fost înlocuit cu subloc. Ion Mihailaș. Primăvara costa un car de fân 10 fl. v. v. Din 1—8 Martie a stat Crăciun la *paza ștabului* Năsăud. În 23 Iulie a întors din Cluj soția lui Crăciun ca moașă diplomată, numită în Nepos cu leafă lunară de 4 fl. m. c. S'a ordonat indicarea caselor cu numeri.

În 1 Nov. s'au înființat *școli comunale* în toate stațiunile regi-

mentului, și în Nepos au ținut cursurile dela 1 Nov. — finea Martie. În lunile de vară se țineau în Dumineci și sărbători prelegeri de repetiție. Învățător: sergentul invalid Ion Anca.

A. 1829. Comdt. regiment Iosif Leibeltern, loccol. Harting, 1 maior Macedon Pop în Borgoprund, 2 mai. Luxetics în Rebrîșoara, com. comp. căp. Szatsvai, loc. Hatfaludi, subloc. Mihailaș, serg. Andrei; Primar: Todor Rognean, Jurați: Artenie Pop, Vas. Login și Vas. Tenase Dumitru.

La ordinul colonelului Leibeltern s'au trasat în regiment nouele drumuri.

Din 16 — finea Sept. regimentul concentrat în Salva.

Din 1 Nov. 1929 — finea Martie 1830 a servit calfa de zidar Gavril Timoc ca *învățător* comunal, pentru leafa de 25 fl. v. v. și lemne necesare.

La târgul din August a stat Crăciun cu loc. Hatfaludi la inspecție în Bistrița.

În 28 Iunie s'a întrunit o comisie în chestia *certelor de hotar* dintre satele provinciale și satele grănicere Rebrîșoara, Nepos, Feldru și Ilva mică; din partea provincialilor senatorul bistrițan Gelner și încă alți funcționari, din partea miliției căpit. Marckschich, subloc. Mihailaș și Gabriel, mai mulți bătrâni ai comunelor militare și locuitori din Dumitra, Pintic și Iad. Nu s'a putut hotărî nimic.

La 1 Iulie sloc. Mihailaș a fost avansat ca loc. și transferat la Borgoprund, iar la Nepos a fost numit sloc. Schwab.

A. 1831. Col. Leibeltern a fost transferat din regiment, și a fost avansat ca colonel și comdt de regiment loc.-col. Harting. Comdt comp. Rebrîșoara căp. Velican. Loc. Hatfaludi numit Capităn-Leutnant și mutat la comp. 6 Sângeorz, în locul lui numit în Rebra mare loc. Astel. La 1 Iulie sloc. Schwab numit locotenent și mutat la Borgoprund, în locul lui numit în 1 Aug. subloc. Negovan.

În 13 Iulie Crăciun pus în statul invalizilor din cauză de slăbiciune fizică.

În Moldova și Valahia este holeră. Batalionul I a plecat la Cluj în Iunie și a întors în Septembrie.

Locuitorii din Dumitra au clădit imediat lângă comuna Nepos

în Valea Carălor o *crâșmă*, în care a fost pus ca subarendator și crâșmar Filimon, fiul evreului Avram.

Două companii ale rgtului au stat ca garnizoană în Bistrița.

A. 1832. Col. Harting a fost transferat în August din regt și în locul lui numit comdt de regt col. *Hermany*. Loc.-col. în rgt Reininger.

Grănicerul Mihail Login a fost pedepsit pentru *furt de boi* la 3 ani muncă de șanțuri în Petruvaradin și declarat ca om incorigibil.

A. 1832. *Auditor* al rgtului căpit. Schottl, ofițer la *contabilitate*: căp. Peichich. În Ianuar s'a topit toată zăpada și un vânt năpraznic a uscat pământul încât s'a făcut praf și oamenii și-au adus cu carele fânul de pe hotar.

Comuna a clădit în mijlocul satului la gura Văiei Carelor pe lângă drumul satului și lângă casa comunală, prin ofițerul stațiunii și sub comanda sloctului Negovan o crâșmă din material lemnos.

În 16 Aug. au plecat Crăciun și plutonierul Ion Dumitru la Sighet în Maramureș în chestia litigiului de granițe între satele săsești și someșene, spre a afla adevărata *mejde*. S'au dus peste Telciu, Romuli, Dealu Șetref și au sosit în 19 în Sighet, unde au stat până în 26, când au întors peste pod la Vad, peste Kapnic și Dealu Rotund, Lăpuș, Dej sosind acasă în 29 în Nepos. Cărauș le-a fost lftene Lup pentru 15 fl. v. v.

În Oct. *moara* de sub Dâmbul Loroaii, proprietatea lui Lupu Popițan, Login Bota, Todor Vărărean și Todor Crăciun, a fost mutată din sus de pod, după grădina lui Todor Cifor. Crăciun și-a vândut partea sa a 4-a celorlalți 3 proprietari pentru 50 fl. v. v.

În 1 Nov. a intrat ca arendator al *crâșmii* Dumitrenilor din Valea Carelor pe timp de 3 ani, locuitorul din Aldorf Georg Barth, iar ca crâșmar a figurat scurtă vreme sergentul invalid Ioan Alexa (Alleca).

Drumul dela Ilva mică peste *Strâmba*, s'a construit solid și practicabil.

În 4 Mai a ars întreg coperișul *institutului militar* din Năsăud, dar în curând a fost reparat.

Șarjați în Nepos: plutonierul Ion Dumitru, caporal Petru Luchi, fruntași: Todor Bota, Ștefan Lup și Grigore Dumitru.

A. 1833. În Martie loc. v. Artel a fost transferat dela Rebra mare la Salva, iar loc. Borcozel dela comp. 6 la comp. 8 Rebra mare. Tot la începutul Mart. sloc. Negovan a fost avansat locot. și în 11 Mai transferat dela Nepos la Rușii Munți (Marosoroszfalu) comp 1, iar în locul lui a fost numit la Nepos sloc. Peichich, care însă deocamdată rămâne tot la departamentul militar al comandai generale.

Mulți tineri s'au îmbolnăvit vara și au murit de *vărsat*.

În Aprilie s'a clădit noul *pod la Părăul Mutului* pe drumul spre Rebra.

În 20 Aprilie comunele Nepos și Rebrîșoara au adresat comandai generale o petiție în chestia *mejdelor* cu Dumitrenii, Pinticanii și Iedenii.

Maj. Sa împ. Franz cu ord. Nr. 258 din 25 Ian. 1832 a acordat rezidenței ștabului *Năsăud anual 2 Iarmaroace*: în 27 Mai și 15 Octomvrie.

În 20 Mai au vizitat stațiunea Nepos col. Hermany, căp. Velican și loc. Borcozel, și au inspectat și movilele din *Valea Carelor* ale Dumitrenilor și Pinticanilor, unde steteau la dreapta și stânga cele două *crâșme*, clădite de numitele 2 comune săsești, și au interzis strictissime ca grănicerii să-și care de acolo băuturi.

În 8 Iunie au fost nimicite sămănăturile de cucuruz prin brumă.

În 15 Iunie s'a dispus în *Valea Carelor* o pază permanentă constătătoare din 1 caporal și 11 grăniceri, cari avea să subra-veghieze ca *evreii* locuitori în crâșmele de acolo ale Dumitrenilor și Pinticanilor să nu furnizeze beuturi grănicerilor. Paza aceea a încetat și s'a delăturat în 22 Nov. 1835 când era comdtul regimentului colonelul *Stecovici*.

În 8 Iulie caporalul invalid Crăciun împreună cu estimatorul Vasile Istrate și bătrânii Todor Vărăreanu și Donise Popișan au fost trimiși din partea companiei la renoirea movilelor de pe muntele Neposesilor: *Munceii înșirați*.

În Năsăud s'a clădit *cvartirul maiorului* pe gâdina lui Grigorița.

În 7 și 8 August a ieșit o comisie constătătoare din loccol. Reininger, căp. Velican, loc. Mihailaș și Negovan și mai mulți martori și bătrâni din Rebra mare și Nepos la locul Temeiaș,

obiect de litigiu între Vasile Crăciun și frații Nicolae și George Login. S'a constatat că frații Login au folosit pe nedreptul locul lui Crăciun; deci pentru faptul că Niculae Login a dus în persoană la înalta comandă generală (Sibiu) pâra împotriva comandai regimentului, a fost judecat conform legilor statutare (kriegsgerichtlich) și pedepsit la *bătăie cu vergile* având să treacă de 4 ori printre șirurile alor 300 grăniceri postați spre acest scop, care pedesă s'a și sevârșit în stațiunea Rebrîșoara.

În 7 Nov. a fost transferat sloc. Runcan din Borgo-Rus în stația Nepos.

A. 1834. Cmdt regim. colonel Hermany, loc. col. Reiningger majori Szt Pali și Betzman, adiut. regtului loc. Iosif Blaskovici, auditor căp. Schottl, oficer de comturi (Rechnungsführer) căp. Peichich, medicul regtului Reichel, medic primar (Oberarzt) Pfitzinger, capelan: Wisky.

Comdtul comp. 8 căp. Basil Velican, loc. Borcozel, sloc. Runcan, sergent G. Popp, primar Pavel Istrate, jurați: Grigore Lazar Grigore Ileni și Grigore Urs, estimatori: Todor Cifor și Todor Rognean, păstori la boi: Dumitru Rognean și Grigore Lup Cifor, păstori la vaci: Demian Palagi și jelerul George Colcer, păstor la cai Dănilă Onoae, păstori la porci: Natul Petri și Necita Rognean.

Lipsă de nutreț. Un car de fân 12 fl., de pae 8 fl. v. v. O mierță de grâu 3 fl., o mierță cucuruz 2 fl.

În 11 Mai s'a iscat între locuitorii sași din Dumitra și grăncerii din Nepos *ceartă la mejde* în Tinoasa și în Valea Carelor, cu care ocazie a fost omorît Dumitranul Pitter Kelond.

În 6 și 7 Iunie a ieșit o comisie de *reambulare la mejdele* de litigiu cu comunele săsești Iad, Pintic și Dumitra. Comisia: majorul Betzman, căp. Velican, loc. Borcozel, Mihailaș și Negovan, din partea magistratului bistrițan senatorul Schankebank și încă un alt senator apoi din ambele părți mai mulți jurați, martori, bătrâni. Nu s'a hotărît nimic.

În Năsăud s'au *clădit*: cvartirul maiorului al 2-lea cu etaj pe grădina lui Grigorița, apoi școala trivială în Gura Uliții pe grădina cedată de Prădan înaintea fântânei aflătoare acolo, precum și un edificiu pentru paza stațiunii, în piața, înaintea grădinii decedatului subloc. pens. Ștefăni (Stephani).

În Iulie sergentul demisionat și candidatul de preot *Georgița* a fost sfințit și întărit ca preot în Rebra mare.

În Octomvrie s'a reparat *școala comunală* din Nepos, sub comanda sloc. Runcan și din 1 Nov. — finea Martie 1835 precum și mai departe a funcționat ca învățător caporalul invalid Vasile Crăciun.

Di învățător (institutor) primar (Oberlehrer) *Ioan Marian* a fost transferat dela rgtul I valah grănicer la rgtul II ca institutor și vicar.

În 8 Nov. sloc. Runcan a fost transferat la comp. 9, și în locul lui adus sloc. Reichel dela comp. 5 la 8, însă acesta în 10 Nov. a fost detașat la ștab în Năsăud la *banda muzicei* (comdt al *bănzii Hautboiştilor-hobistaşilor*).

În cursul primăverii a murit Directorul școlar *Ernest Istrate*.

Din 1 — finea Sept. capor. invalid Basil Crăciun a stat la postul de *cordun* Tihuța, împreună cu loc. inginer (Bauofficier) Nagy.

Începând cu 1 Nov., sub institutorul și vicarul Marian, s'a sistat folosirea literetului vechiu (cirilic) în școalele regtului și s'a introdus scrierea cu *litere latine*.

A. 1835. Col. Hermany transferat în Nov. din regt și în locul lui col. *Stecovich*. Din 1 Nov. — finea Mart. 1836 a funcționat ca *învățător* pentru lunile de iarnă capor. inv. Basil Crăciun cu leafă de 30 fl. v. v. pe an și folosința grădinii școlii.

Maj. S. împ. *Franz* a murit în Martie și i-a urmat fiul său *Ferdinand*.

În 29 Apr. s'au ținut în școala din Nepos examenele în prezența Vicarului și Directorului Marian, preotului Maiorean, loc. Gabriel, primarului, juraților etc.

În 8 Apr. col. Hermany, căp. Velican și sloc. Inczedy au vizitat Neposul și au ordonat să se reguleze și construiască garduri și îngrădituri oable dealungul uliței satului.

În cursul anului s'a zidit canalul dela pârâul de sub Dâmbul Bisericii prin oameni conduși de stegarul (Fähnrich) Dimbul, care a fost detașat pentru câteva săptămâni la comp. 8 în stația Parva.

În Apr. a fost avansat loc. Borcoțel ca căpit. și mutat din Rebra mare la comp. 10 Telciu, în locul lui a fost adus toamna

loc. *Benigni*. Tot în cursul anului a fost permutat sloc. Reichel din Nepos la comp. 9 și în 10 Apr. detașat sloc. Inczedy la Nepos.

Sergenții Dâmbul, Pioraș și Buia au fost avansați ca stegari și în locul lor au fost avansați ca sergenți plutonierul Leonte Luchi, caporalii Domide și Rinziș.

Caporalul Moț a fost numit econom (Hausvater) la institut în Năsăud.

În acest an a fost belșug de vin și cereale, s'a vândut: feria de vin cu 30—50 cr. v. v., mierța de grâu cu 1 fl. cucuruz 30 cr., ovăs 15 cr, săcara 30 cr.

În lunile Sept. și Oct. o comisiune const. din câțiva domni bistrițeni, căp. Kissel, loc. Negovan au cercetat cazul petrecut la 11 Mai între Dumitreni și Neposeni.

În 9 Nov. a fost transferat col. *Hermany* din regiment.

În 22 Nov. a fost sistată paza din Valea Carelor.

În 19 și 21 Nov. s'a ținut în Nepos conscripția locuitorilor, în școala com. în prezența maiorului Betzman, căp. Velican, loc. Benigni, medic primar Pfitzinger și sergent Em. Popp.

Cu finea lui Oct. a plecat *evreul* Avram Isac din crâșma Pinticanilor la Entradam și în locul lui în 1 Nov. a venit pe 3 ani Lupul fiul evreului Iacob din Cegan. În 1 Nov. s'a reparat *crâșma* Dumitrenilor din Valea Carelor, și s'a dat în arendă pe 3 ani unui evreu cu numele *Salamon Hersch*.

A. 1836. Loc. Benigni numit și mutat la Viena, în locul lui în Rebra mare loc. Mihailaș; stegarul Hersenyi mutat din Parva la comp. 9.

La comp. Rebrîșoara era subof. sergent Catarig.

În 1 Aprilie s'a făcut revizia conscripției prin Ex. S. gener. divizie Pîdol și comisarul său, în Rebrîșoara, cu care prilej comunele Rebrîșoara și Nepos au voit să-i înmâneze în chestia pădurilor în litigiu cu Sașii Dumitreni, Pinticani și Iedeni o jalbă, care însă nu fu acceptată. Tot așa n'a fost acceptată nici rugarea Neposenilor ca podul lor peste Someș să fie întreținut de erar. Așa că satul Nepos a trebuit să repare podul încă în acea primăvară.

Din 18—22 Iulie a ieșit comisie în chestia mejdelor litigioase din desamintitele comune săseși și românești și s'au renoit mobilele cari conform instrumentului metal din 1777 aveau să stea

pe vârfurile dealurilor cari domină Someșul, și cari s'au ridicat incorect numai de către satele săsești Iad, Pintic și Dumitra. În comisie au fost 4 domni din Bistrița, maiorul Betzman, căp. auditor Schottl, căp. Borcoțel, loc. Negovan și Ilieș, sloc. Inczedy apoi primari, jurați etc. grăniceri.

În August a fost holeră.

În Oct. a ars a patra parte a orașului Bistrița.

Cu finea Oct. a fost demisionat Crăciun din postul de învățător și în locul lui a pășit serg. înv. Alexa cu leafa anuală de 40 fl. v. v. și folosul grădinii școlii.

A. 1837. Comdt regim. col. Stecovich, loc. col Molnar, maiori Szt Pali și Betzman, adj. regim. loc. Blaskovich, auditor căp. Schottl, ofiț. conturi Peichich, capelan Wisky, vicar și director școl. Ioan Marian. Comdtul institutului milit. stegarul (Fähnrich) a Bui (a murit în Febr. 1844), econom Basil Moț, tamborul regim. Emanuel Pinka (mort în acest an), cmdt comp. căp. Velican, locot. Mihailaș, în locul lui Inczedy numit la Nepos subloc. Minier, stegar Krstich (numit la 1 Apr. ca subloc. la Rebra), sergent Paul Catarig.

În Febr. s'a lăfșit peste tot teritorul regimentului boală de febră, tusă, junghiuri (gripă) etc.

La 15 Martie satele Rebrășoara și Nepos au așternut la brigadă jalbă în chestia certelor de hotar cu Sașii din Dumitra, Pintic, Iad, jalbă redactată de Bas. Crăciun.

La finea Martie caporalul Petru Luchi paznicul (Aufseher) institutului militar a fost avansat sergent titl.

În Martie a redijat Basil Crăciun în chestia certelor dintre satele săsești și românești o jalbă, pe care — însoțit de primarul Nicolae Marti din Feldru — a înmănat-o arhiducelui Ferdinand în Cluj.

Din cauza că în lunile Aprilie și Mai a ploat continuu, a urcat mult prețul cerealelor.

În Mai sergentul Rainer s'a căsătorit cu fiica căpitanului Velican și a fost comandat la agenția din Iași.

În 12 Sept. a ars a treia parte a satului săsesc Iad.

În Sept. omizile au mâncat tot curechiul (varza).

În 11 Oct. Vas. Crăciun împreună cu serg. Alleca (Alexa?) și fruntașul Calistru Tofan au plecat la Telci pentru a copia pro-

cesul verbal (Comissions Protocol) privitor la muntele litigios Munczii Inșirați. Tot în chestia aceasta litigioasă cu locuitorii din Coșna s'a ținut la fața locului și cercetare și pertractare în prezența sublocului Minier, a Coșnenilor și a mai multor săteni din Nepos.

Încă în 15 Mart. primarul Nic. Marti din Feldru ceru concediu dela rgmt spre a călători la Cluj și Alba Iulia în chestia unor documente privitoare la certele de hotar ale celor 4 com. rom. și 3 com. săsești.

A. 1838. În 27 Mart. a călătorit B. Crăciun cu stegarul Herzsényi la Cluj să caute scrisori privit. la certele de hotar cu Sașii. Fără rezultat.

Cu finea Mai col. Stecovich a fost pensionat și la 1 Iunie numit comd. al regim. col. Luxetich dela regim. secuiesc.

În primăvară arseseră în Ilva mică 17 case; pentru reclădirea uneia din acele comuna Nepos furniză în August materialul lemnos necesar.

În August sergentul Vărărian a fost comandat să însemne locurile de litigiu între satele rom. și săsești.

Cele 5 școli triviale au fost schimbate în școli germane.

În Sept. loc. Ilieș a fost numit căp., subloc. Reichel loc., stegarul Szöts subloc.; serg. Leontin Luchi stegar; serg. tit. Reiner serg., iar în Nov. adiut. regt Blaskovics căpit. și în locul lui numit adiutant stegarul resp. sec. subloc. Luchi.

În 15 Nov. a fost trimis fruntașul Calistru Tofan la cursul pedagogic de 6 luni la Năsăud.

În acest an și de aici încolo B. Crăciun figurează când ca primar, când ca învățător.

În Nov. și Dec. iarăș comisie în chestia certelor cu Sașii. Față: loc. col. Molnar, căp. auditor Schottl și căp. Velican.

A. 1839. Ofițeri noi: maiorul Iovich în Năsăud, loc. Kafka în Rebra. În Ianuarie evreul Filimon dela crășma Dumitrenilor, din Valea Carelor, a donat un orologiu de perete pe seama școlii com. Nepos.

Zăpada iernii nu s'a topit nici în Aprilie așa că la Paști era cale minunată de sanie. Au întârziat lucrările la câmp, lipsă de fân.

Primăvara s'a reclădit podul peste Someș de măestrul Svoboda.

În 26 Mai ceartă și bătăi cu Pinticanii în Valea Corbului, de unde aceștia voiau să mâne 40 boi ai Neposesilor.

Anul foarte roditor, călduri aproape insuportabile.

În Nov. a murit loc. Negovan în Borgo-Prund.

Primăvara s'a clădit solid drumul dela Podul Ilvei mici până la hotarul Leșenilor, apoi s'au clădit din nou podurile din Gura Strimbei, din Gura Bori și în Gura Leșului. Vara și toamna din sus și din jos de com. Nepos s'au construit dealungul Someșului întărituri și diguri.

Pentru toamna și iernile anilor 1839 și 1840 s'a interzis strict tăierea de lemne cum și pășunatul în terenul de ceartă dintre com. rom. și săsești.

S'a *năruit* casa comandantului regimentului în Năsăud (col. Luxetich).

A. 1840. Crășmar în sat era Gavrilă Timoc iar furnisorul lui era evreul Itzig Baruch din Tradam. În Valea Carelor erau crășmari izraeliții Simon Iacob și Salamon Hersch.

În 30 Ian. au expediat cele 4 sate rom. jalbă împotriva celor 3 sate săsești, pe cari însă brigada a respins-o nevrând să o aștearnă curții din Viena.

Căp. lieut. Borcocoel a fost numit căpit., iar loc. Mihailaș căp., în Aprilie.

În Aprilie fiul Ion a lui V. Crăciun a fost comandat la Năsăud să asculte cursurile preparandiale.

În 12, 13 și 14 Mai o mare inundație a Someșului. Au fost duse mai multe poduri, între cari și cel dela Năsăud.

S'a început clădirea noiei case a comandantului regim. în Năsăud și s'a isprăvit cu finea a. 1841.

În 24 Iulie episcopul Lemeny, care a vizitat toate comunele rgimului, a intrat în vizitație canonică și în Nepos, primit cu toată venerația și pompa cuvenită de întreaga populație. Estimatorul George Login i-a înmânat cu acest prilej vlădicăi o rugare adresată Maj. Sale în cauza terenului litigios cu Sașii. Tot atunci a dispus vlădica ca noua biserică din Parva să fie sfințită în 25 Iulie.

În 10 Aug. s'a expediat rugarea majestatică a Rebrișorenilor și Neposesilor contra Sașilor, dela posta din Bistrița.

În Sept. iarăș comisie în chestia certelor de hotar dintre

com. 4 rom. din Valea Rodnei și cele 3 com. săsești. De față: loc. col. Szt Pali din regim. secuesc, căp. Knobl din reg. Vaquant, din Năsăud audit. Schottl, căp. Velican; din partea provinciei: administratorul Mariaffi, comisarul Ioan Koncz, senatorii bistrițeni Schankebank și Stebriger. Comisia a lucrat 8 zile. În 16 Oct. după ce lucrase în Bistrița, comisia veni peste Feldru la Nepos unde inspectă movilele din a. 1777 apoi — spre nemulțămirea grănicerilor — și coastele de deal ce cad spre Someș, și la finea Oct. plecă iarăși la Bistrița.

În Sept. subl. Minier a fost avansat loc. și transferat la comp. 2 Nușfalău, în locul lui numit subl. Feldegy.

În 30 Nov. comuna Nepos a așternut o jalbă la comp. împotriva exceselor vecinilor sași cu prilejul târgurilor și iarmarocului din August în Bistrița.

În 11 Nov. a venit la Rebrîșoara la vizită și revizuirea conșcripțiilor generalul de brigadă Stohl și comisarul belic Schopf, cu care prilej la jalba Neposenilor generalul cu comisarul, cu maiorul br. Iovich căp. auditor Schottl, căp. Velican, subloc. Feldegy, capor. Crăciun, învăț. Tofan și alți săteni s'au dus la vechile movile, călare, pe vârfurile cele mai înalte ale dealurilor la Piatra Ciontului, și pe un stejar de lângă movila veche de aci a însemnat Nr. V—5, apoi a plecat generalul la Feldru.

Duminecă în 8 Nov. Crăciun cu inv. Tofan au mers cu o rugare la general în Tiha (comp. 3).

În 28 Dec. la întoarcere dela târg din Bistrița câțiva Sași din Dumitra au pușcat după fruntașul George Lazor pe Valea Carelor la Doroieț.

A. 1841. În Dec. a fost pensionat maiorul Betzman. La comp. Rebrîșorii loc. Mihalovsky. Primari: în Rebrîșoara Vasile Buzila, în Rebra Sandul Nedelea, în Parva Necita Scurtul, în Nepos Ștefan Lup.

În 16 Ian. Basil Crăciun a fost numit și jurat ca gornic.

În Febr. mai mulți Feldrihani au fost maltratați de Sașii din Iad în pădurea litigioasă și escortați la Bistrița. Li s'au luat 64 boi. În 7 Febr. a venit la Nepos loccol. Molnar și căp. Velican și au ordonat ca grănicerii să nu între în pădurea litigioasă. Asemenea ordine a dat în 20 Febr. și col. Luxetich venind cu căp. Velican la

Nepos. În 23 Febr. Rebrîşorenii au prins în pădurea Prihodiştea Vărărenilor pe mai mulţi Saşi cu săniile lor şi 28 boi şi i-au escortat ca prevaricanţi la Rebrîşoara.

În 12 Mai sergentul Gavrilă Pop şi Vasile Tănase Dumitru din Nepos însoţiţi de subloc. Feldegy au plecat în chestia terenului de ceartă la Viena la Maj. Sa. Pentru drum Ilvenii şi Feldrihanii i-au dat lui G. Pop 300 fl. iar Rebrîşorenii şi Neposenii lui Dumitru tot 300 fl. v. v. Pop a întors în 23 Iunie, Feldegy în 11 Iulie.

La finea Mai a intrat la slujbă în regt brigaderul (Waldbe-reiter) Spaderna.

Vara foarte mare secetă şi căldură, puţină iarbă, vitele ieftine o păr. boi m. înainte 200 fl. acum 100, carul de fân 10—12 fl. la munte şi la ţară chiar 40—50 fl. fontul de carne 4—6 cr. v. v.

În cursul anului s'a clădit casa colonelului în Năsăud *dealungul* şoselei (casa veche stătuse mai înlăuntru).

Vineri 17 Dec. s'a orânduit o pază de 1 fruntaş şi 4 grăniceri în Valea Carelor spre a opri întrarea pe terenul litigios şi exportul de beuturi din crăşmele de acolo.

La finea anului mai existau crăşmele săseşti din V. Carelor cu Evreii Simion Iacob şi Salamon Hersch ca furnizori.

În 16 Ian. 1842 s'a dat, în prezenţa maiorul Iovich, căp. Velican, loc. Reichel şi subl. Pioraş şi Feldegy, cel mai strict ordin în cele 4 sate rom. ca *nucumva* cineva să păşască pe terenul oprit.

În 1841 s'au început lucrările la clădirea podului peste Someş, la Năsăud.

1842. Ofiţeri noi: maior Knöbl, profosul regtului Zeller.

Iarna a nins numai în 6 Ian. la Crăciun şi după 3—4 zile s'a topit zăpada şi a urmat uscăciune încât oamenii toată iarna au umblat cu carele.

În Ianuarie s'au distribuit soldaţilor grăniceri nouele *ciacau* (Tschako).

În 25 Mai şi-a început comisia instituită de curte, în Bistriţa, lucrările priv. la terenul litigios începând cu hotarul Ilvei mici.

La jalba Feldrihanilor s'a hotărît ca Neposenii împreună cu aceia să întreţină drumul dela Gura Izvorului până la Valea Sinetari. Neposul a protestat.

În 26 Iunie subloc. Feldegy împreună cu mai mulți săteni deputați au plecat la Zagra în chestia părții litigioasă din muntele Galaț.

La încheierea contractelor de arendă a cârciumilor din Rebra și Nepos au fost acceptați ca furnizori de beuturi pentru Nepos evreii Simon Iacob și Salamon Hersch, iar acesta singur pentru Rebra pe timp de 3 ani.

În 13 Iulie se întruni comisiunea numită de curte la 1 movilă în Runculeț, cu care prilej Neposenii își exprimară nemulțămirea și comisia își sistă lucrările până în 18, când din nou porni la lucru. Însă nu pe vârfurile cele mai înalte la *movilele vechi*, ci pe coama dealurilor lângă Someș la movilele din 1777. Cu zileri provinciali și săteni someșeni movilele au fost mutate *ceva* (unbedeutend) mai sus. Câțiva Neposeni au fost transportați în temnița (Stockhaus) din Năsăud.

În Iunie a fost penzionat loccol. Molnar.

În August movilele Telekiane au fost mutate la câteva sute de stânjâni mai sus spre Vârfurile munților, prin comisie.

La finea August a trecut la pensie căp. Velican, în locul lui a fost mutat căp. Mihailaș.

În 10 Sept. a plecat comisia instituită pentru terenul litigios.

În 13 Martie au plecat George Login și Gavrilă Timoc în deputație la Viena în chestia terenului de ceartă, dar respinși de brigadă (Cluj) au întors acasă.

A. 1843. Ofițeri noi: maior Van der Müll; br. Iovich avansat loc. col. La comp. loc. Kohl, sergent Grigorița.

În Apr. mare lipsă de fân.

În 2 Oct. izraelitul Simion Iacob a plecat de tot din crășma Pinticanilor, la Tradam.

În Sept. au ars în Telciu peste 40 case.

A. 1844. În Sept. col. Luxetich avansat general și loc. col. Iovich colonel și comandant al regimentului.

În Oct. au fost transferați: maiorul Van der Müll dela Năsăud la Prund și maiorul Hatfaludy viceversa.

În 24 Nov. subloc. Feldegy numit la Cernăuț; în locul lui în Nepos subloc. Philippovich, care în Mai 1845 a fost mutat la Banat.

La izvorul de saramură din Pintic s'a clădit o casă de pază și în 1845 s'a instituit pază permanentă din regimentele de linie.

A. 1845. Ofițeri noi: loc. col. Reininger, medic Guido Nagy, medic loc. Pfitzinger, med. subloc. Bacony, comd. instit. subloc. Mihailaș, magaziner loc. Păsărar.

Cu 1 Ian. stetea încă paza în Valea Carelor precum și evreul Salamon Hersch în crâșma Dumitrenilor, iar în cea a Pinticanilor erau puși spre paza clădirilor economul Vasile Moldovan cu 2 Sași.

În 20 Martie s'a iscat în urma ploilor, zăpezii și sloilor porniți, o mare inundare a Someșului, în urma cărei partea de sus a satului Nepos a suferit mari pagube, s'au rupt pământuri, stricat movile, s'au rupt capetele podului.

Serg. Tanco avansat subloc. și mutat la Nepos.

Vara s'au movilit pădurile și hotarul: în Rebrîșoara prin căp. Mihailaș, în Rebra și Parva prin loc. Kohl, și în Nepos prin subloc. Tanco.

Ofiț. de conturi (Rechnungsführer) Peicich a fost pensionat și în locul lui numit fostul furier Gergely.

În 18 Sept. George Login și Vasile Andrei Dumitru au plecat la Viena la împărat în chestia certelor de hotar cu Sașii. Au întors în 18 Dec. fără nicio ispravă.

Podul a fost reparat prin măestrul (Zimmermann) Svoboda.

În Nov. sloc. comdt al instit. milit. Mihailaș, cum și Miron dela comp. 12 au trecut la pensie.

În Dec. au fost expediate la Reteag clopotul cel mare crepat și cel mijlociu spre a fi turnate din nou, ceea ce s'a isprăvit numai în Iulie 1847.

A. 1846. În Febr. a căzut atâta nea încât pe muntele Pârvenilor Fruntea Căldărușii s'a rostogolit cu pădure și pământ în jos, îngropând pe grănicerul Grigore Alexi cu 2 slugi Ion Cușma și Irimei Rus, ale căror cadavre au fost scoase numai la finea Mai.

În 26 Febr. s'a căsătorit candidatul de preot Macedon Maiorean cu fiica preotului din Mintiu.

În 9 Martie batalionul I a plecat din Năsăud la Bucovina pentru ocuparea granițelor, sub comanda maiorului Hatfaludi. În 24 a întors iarăș în garnizoană, iar în 5 April din nou a plecat acolo.

În Iunie serg. Domide comp. 7 a fost avansat subloc., iar serg. titul. Dumitru Rus din Rebra (8 comp.) la sergent și mutat la comp. 7.

Sub conducerea loctului Kohl s'a clădit în cursul anului școala com. din Rebrîșoara.

În 2 Iulie a murit vicarul și dir. școl. *Ion Marian* în Năsăud.

În Noaptea din 30 Iulie a inundat Valea Carelor o parte de sat, a rupt podul din sat. Someșul încă a făcut pagube pe câmp.

În 1 Aug. a fost numit vicar *Macedon Pop*, iar director școl. *M. Panga*.

A. 1847. În 26 Ian. a fost sfințit de popă *Macedon Maioreanu* în Cluj, prin epp. *Lemeny*.

Cu finea Ian. s'a interzis strict umblarea (*Herumlaufen*) prin sat a evreului din Valea Cerelor, precum și măcinișul pentru fabricare de rachiu.

Vineri în 23 Apr. Dumitrenii au îngrădit crâșma și grădina din Valea Carelor, dar în 24 noaptea îngrăditura a fost nimicită, așa că evreul *Simon Hersch* de spaimă plecă de acolo cu toate ale sale în 27 Apr. pentru totdeauna la Tradam. În 1 Mai se desființă și paza militară din Valea Carelor.

În Martie a murit învățătorul »trivial« *Petru Luchi* și a fost înmormântat în *Zagra*.

În Iunie o mierță cucuruz cu 3 fl. 20 cr. v. v.

În 3 Iunie, certe, bătăi, sechestre între *Neposeni* și *Pinticani*. În 7 Iunie a venit în sat col. *Iovich* și împreună cu loc. *Kohl* au vizitat pe grănicerii maltratați de *Sași*.

La 14 Iunie a întors batalionul I din *Galiția*.

În 24 Iulie a murit preotul *Nicolau Georgița* din *Rebra mare*.

Vara grănicerii au primit puști cu capse (*Percussions Gewehre*).

În Oct. o comisie s'a întrunit pentru aplanarea certelor de hotar cu *Sașii*. Fără rezultat. Trei deputați trimiși la *Viena* în această chestie au fost respinși de comda gener. din *Sibiu*. An întors acasă.

În 24 Dec. a murit preotul *Iacob Maiorean*, cărui i-a urmat fiul său *Macedon*, în *Nepos*.

A. 1848. Loc. col. *Urban*, catehet școlar *Anchidim Pop*.

În 10 Iulie s'a ținut în *Năsăud sfatul deputaților grăniceri*, 2 din fiecare comună. Din *Nepos*: *Crăciun* și cantorul *Tofan*.

În 23 Iulie a plecat, la ordin înalt, batalionul I la Ungaria.

În 20 Sept. col. bar. Iovich a plecat la Cernăuț și n'a mai întors altul, comanda a luat-o loc. col. Urban.

În Sept. au plecat la Viena la Maj. Sa adiutantul loc. *Luchi* și învățătorul *Nașcu* cu punctele statorite în sfatul grăniceresc.

Tot în Sept. au fost trimiși la Viena la Maj. Sa ca deputați ai comunelor grănicerești serg. *Gabriel Pop* din Feldru și învățătorul »trivial« *Flore* (Porcius) din Rodna, cu unele hotăriri și jalbe.

În Sept. holeră.

Cu 1 Oct. s'a creat al 3-lea batalion.

În 11 și 12 Oct. au plecat și batal. 2 și 3 împotriva dușmanilor maghiari cu cari, sub comda loccol. Urban, s'au ciocnit în lupte în Ardeal.

A. 1849. În 1848 și 1849 a început revoluția în Ardeal și Ungaria. Rebelii maghiari au cucerit întreg Ardealul și în urma luptei dela Bârgău trupele împ. retirară la începutul a. 1849 la Galiția, iar Maghiarii se așezară aci în ținut, de unde fură scoși numai în 22 Iunie prin coloana rusească după lupta dintre Feldru, și Ilva mică, cu care prilej rebelii aprinseră o parte din comunele, Feldru, Rebrîșoara și Năsăud.

Din 22 Iunie până în Oct. capor. Crăciun a fost dispus de comdtul interimal al regtului căp. Mihailaș să conducă afacerile comp. 8. În 1 Nov. preluă comanda comp. 7 și 8 subloc. Zacharias până în Martie 1851 (când se desființă regimentul), cu ajutorul lui Basil Crăciun numit cu 1 Iulie 1850 sergent.

A. 1851. Cu 1 Aprilie comuna Nepos a fost împărțită la cercul Rodna sub comisarul Man.

A. 1852. Comisar în Năsăud v. Kramer, subcomisar Sveretzky, în Rodna: Man, consilier (ajutor) în Năsăud: Fischer, medic: Borsitzky.

În 1 August împ. Franz Iosif a venit din Sibiu la Bistrița și de aci imediat a plecat spre Cluj.

În 1 Oct. Ion Crăciun (fiul lui Basil) numit diurnist la comda districtului.

A. 1853. Comdt al districtului col. Anton (Szabo) înlocuit, însă îndată prin loccol. Flügeli. Comisarul Kromer mutat dela Năsăud la Bistrița, în locul lui numit C. Frabricius.